

ЗАРОДЖЕННЯ І ПОЧАТКОВІ ЕТАПИ ЕВОЛЮЦІЇ СИСТЕМИ БІЗНЕСУ

Аналізуються початкові форми організації бізнесу і його історичні трансформації через еволюційний розвиток у більш високі організаційні побудови завдяки поступовому розвитку складових елементів.

О.О. Kravchenko – LKA

Original and initial stages of evolution of business system

The present article is devoted to the analysis of initial forms of organization of business, its historical transformation through evolutionary development into more improved organization forms owing to the gradual development of its components.

Комерційний бізнес реально функціонує у різноманітних формах і проявах практично у всіх соціально-економічних формаціях, через які пройшло у своєму розвитку людство. Його існування об'єктивно обґрунтовується поступальним розвитком і вдосконаленням товарно-грошових відносин у суспільстві, процесами суспільного розподілу праці, спеціалізації і кооперації в економічному базисі суспільства.

Відносини бізнесу проявляються вже у зародкових стадіях розвитку суспільства. Перші ознаки бізнесу спостерігаються ще у надрах первіснообщинного ладу з набуттям окремими групами людей чітко виражених первинних фахових спеціалізацій – скотарства, рослинництва, рибальства тощо. Однак, інтелектуальний і технічний прогрес суспільства зробив невідворотними соціально-економічні зміни, що призвело до розширення і наповнення системи бізнесу не тільки новими елементами, але й взаємозв'язками між ними.

У ході історичного розвитку суспільства відбувалася постійна зміна основних типів системи бізнесових відносин, які поетапно трансформуються з примітивного, стихійного набору мінових відносин у складну соціально-економічну систему багатофункціональних взаємозв'язків між її суб'єктами з приводу розподілу і перерозподілу матеріальних благ. При цьому суттєво видозмінюється від елементарної, формальної до складної, багаторівневої ієрархічної, функціональна модель системи бізнесу як форма взаємодії генетично-функціонального взаємозв'язку між окремими елементами цієї системи.

Дійсно, функціональна структура різних типів комерційного бізнесу є реальним продуктом історичної еволюції системи ділових відносин. Вона дозволяє у концентрованому вигляді відтворювати основні моменти прояву економічних, соціальних, політичних, технологічних, екологічних і інтелектуальних взаємозв'язків між підсистемами бізнесу, через що виникає, на наш погляд, необхідність проведення детального порівняльного аналізу розвитку основних історичних типів бізнесових відносин.

Перші паростки ділових відносин з'являються ще на ранніх стадіях розвитку людства (рис. 1). На зорі розвитку суспільних виробничих відносин формуються перші стабільні заняття, спеціалізації у первіснообщинних групах людей: мисливство, рибальство, збір рослинної їжі, виготовлення одягу тощо, які потребують наявності елементарного досвіду і навиків для забезпечення примітивних фізіологічних потреб. Тим самим загальна форма організації бізнесу у даному типі бізнесових відносин може характеризуватися як примітивне натуральне самозабезпечення елементарних потреб для відтворення (репродукції) людської спільноти.

Загальна форма організації бізнесу	Примітивне натуральне самозабезпечення
Форма організації товарного ринку	Стихійні пункти міни
Інфраструктура товарного ринку	Відсутня

Рис. 1. Зародковий тип бізнесових відносин

Ситуація дещо змінюється у процесі еволюції суспільних відносин від первіснообщинних до рабовласницьких та феодальних. Для цього процесу характерним є поступове поглиблення спеціалізації праці, розшарування на її основі соціальних груп населення і виникнення первісних форм державного устрою. Насамперед виникають первинні форми бізнесу, тісно пов'язані з екосистемним оточенням людини – землеробство і тваринництво як похідні, більш організовані, ніж полювання на тварин і збір рослин. Соціальна диференціація всередині первісного суспільства поетапно приводить до утворення держави, а отже, появи перших суспільних форм бізнесу: законотворення, чиновництва, військової і поліційної справи тощо.

Загалом, на зародковому етапі формування системи бізнесу первинні його форми носять виключно некомерційний характер, через що основною формою організації ринку є стихійні, разові пункти міни між племенами і родами, що спеціалізуються на рослинництві, тваринництві чи рибальстві. Зовсім нерозвиненою на цей час є інфраструктура товарного ринку, адже взаємозв'язки між первісними бізнесменами носять спорадичний, стихійний і нетривкий характер.

Поступово формується новий тип системи бізнесу – ремісничий, провідну роль в якому відіграють вже не тільки аграрні, але й промислові виробники – ремісники, спеціалізовані в окремих галузях дрібнотоварного виробництва та об'єднані у закриті фахові клани – цехи як статутні спільноти майстрів, підмайстрів і челядників (рис. 2).

Загальна форма організації бізнесу	Ремісництво
Форма організації товарного ринку	Роздрібний ринок
Інфраструктура товарного ринку	Первинний ринок (базар)

Рис. 2. Ремісничий тип системи бізнесу

Обсяги виробництва первісних ремісників є ще відносно незначними, але основною метою їх діяльності є вже виробництво матеріальних благ для їх подальшої реалізації на комерційних засадах, що передбачають отримання прибутку і розширення обсягів виробництва, тобто бізнес починає набувати комерційного характеру. Виготовлені ремісниками товари обмінюються на еквівалентних засадах, що об'єктивно потребує реальних засобів обміну. Такими засобами стають грошові і матеріальні засоби обміну і товаропросування виготовлених продуктів сільського господарства і ремісництва.

У першу чергу, на товарному ринку появляются гроші у різних їх формах – на початках у формі основних найбільш ліквідних фізичних товарів як мірил вартості решти об'єктів обміну. У подальшому грошові засоби обміну з товарної форми перетворюються у металеві гроші.

Окрім грошових засобів, еквівалентний обмін об'єктивно потребує також інших матеріальних засобів для організації збуту, торгівлі продукцією ремісників. Так виникають перші спеціалізовані місця для торгівлі товарами ремісничих промислів – ринки (базари). Їх основною відмінністю є безперервний, стаціонарний характер функціонування у місцях концентрації основних мас споживачів. Для тогочасних товаровиробників ринок одночасно стає гарантованим місцем збуту власноручно виготовлених товарів, отримання комерційного прибутку і закупівлі сировини для продовження виробничого циклу.

З появою грошей і ринків (базарів) виникає роздрібний ринок як єдина на той час форма організації товарного ринку. Дійсно, на зорі розвитку цивілізації товарний ринок, торгівля і місце ведення торгівлі є єдиним цілим – примітивний ринок – базар, у межах якого концентрується увесь процес обміну матеріальних благ первісних соціально-економічних формацій.

У ході подальшої історичної еволюції суспільства відбувається процес реорганізації, укрупнення ремісничих цехів у мануфактури. Поява мануфактур суттєво змінює систему бізнесу, призводить до помітних змін у структурі її елементів (рис. 3). Мануфактурне виробництво є більш високим щаблем в організації процесу матеріального виробництва, аніж ремісництво. З одного боку, мануфактура є результатом накопичення ремісниками досвіду організації виробничого процесу і впровадження у практику виробництва передових досягнень технічного прогресу, з іншого, виникнення і розвиток мануфактур відбиває зрілі потреби суспільства у прирості обсягів виробництва, матеріалізовані у зростанні попиту споживачів на продукцію і ремісничих цехів, і перших мануфактурних виробництв.

Загальна форма організації бізнесу	Ремісництво і мануфактура
Форма організації товарного ринку	Роздрібний і дрібногуртовий ринок
Інфраструктура товарного ринку	Ринок у формах базарів і ярмарків

Рис. 3. Тип ремісництва і мануфактури у розвитку системи бізнесу

За даного типу розвитку системи бізнесу ремісничі цехи і мануфактурні виробництва функціонують паралельно як рівноцінні елементи даної системи. Справді, мануфактури, що базуються на досвіді, вмінні і системі організації виробничого процесу ремісничих цехів, на той час ще не досягли панівного становища у матеріальному виробництві, не довели своєї початкової конкурентної переваги на ринку перед ремісничими цехами. Більше того, мануфактурні виробництва одразу не охопили всі галузі виробництва, а тільки ті, в яких досягнення технічного прогресу стали рушійною силою інтенсифікації виробничого процесу.

Включення у сферу виробництва мануфактур сприяло розвитку товарного ринку. Поряд із вже сформованим роздрібним розвивається і дрібногуртовий ри-

нок, покликаний забезпечувати, насамперед, потреби потужніших від ремісничих цехів за обсягами діяльності мануфактур. У системі бізнесу з'являються нові види учасників – роздрібні торговці, спеціалізовані власне на детальному продажі готової продукції промисловості і купці – первісні дрібногуртові посередники на товарному ринку. Саме купці починають відігравати надзвичайно важливу роль в організації обміну готових продуктів, маючи для цього чималі резерви накопичених грошових коштів, значні товарні запаси продукції і сировини, а також вантажний транспорт (морський, гужовий) і ділові взаємозв'язки у різних частинах світу.

В епоху розвитку ремісництва і мануфактур всередині інфраструктури товарного ринку із звичайних ринків-базарів утворюються нові елементи – ярмарки. Якщо ринки функціонують на стаціонарних засадах для суто роздрібного продажу товарів, то ярмарки вже містять елементи дрібногуртової і гуртової реалізації і збираються у чітко встановлений проміжок часу у загальновідомих місцях, для них часто притаманна спеціалізація по товарах основної реалізації. Саме з ярмарків у подальшому формується гуртовий (інституціональний) ринок, що має першочергове значення для розвитку матеріального виробництва.

Процес співіснування ремісництва і мануфактур відносно швидко завершується цілковитою перемогою останніх як більш конкурентноспроможних за рахунок вищої продуктивності і ефективності машин, що стали використовуватися у мануфактурах порівняно із переважно ручною ремісничою працею: розпочинається етап мануфактурного виробництва у розвитку системи бізнесу (рис. 4).

Загальна форма організації бізнесу	Мануфактура
Форма організації товарного ринку	Роздрібний, дрібногуртовий і гуртовий ринки
Інфраструктура товарного ринку	Базари, ярмарки, стаціонарна роздрібна і гуртова торгівля; лихварство; транспорт

Рис. 4. Мануфактурний тип системи бізнесу

Впровадження високопродуктивних, порівняно із примітивними засобами ручної ремісничої праці, машин кардинально збільшує запити виробничих галузей стосовно сировини і матеріалів і, як наслідок, формуються гуртові сировинні ринки. У той же час, постійно зростають обсяги і номенклатура промислової продукції, що вимагає від власників мануфактур відшукування нових територіальних масштабних ринків збуту.

Як наслідок, відбувається становлення повноцінного товарного ринку: від первісного роздрібного базару відгалужуються і набувають самостійного значення дрібногуртовий і гуртовий ринки. Процес диференціації форм товарного ринку посилюється швидким розвитком спеціалізації серед учасників товаропросування – поряд із суто роздрібними торговцями створюються оптові торговельні фірми і компанії, зайняті збутово-постачальницьким обслуговуванням матеріального виробництва, що швидко прогресує.

На етапі мануфактурного виробництва значного розвитку отримує інфраструктура товарного ринку. Діючі раніше ринки і ярмарки доповнюються новими елементами. Зокрема, формується стаціонарна роздрібна торговельна мережа пе-

редусім у міських поселеннях. Її утворюють універсальні крамниці з реалізації широкої номенклатури продовольчих і непродовольчих товарів. Для потреб мануфактурного виробництва і знову створеної роздрібно-торговельної мережі формується також мережа гуртових складів у місцях концентрації виробництва і споживання продукції мануфактур.

Бурхливий розвиток машинного виробництва породжує потребу значного збільшення обсягів інвестицій у промислове виробництво, а отже залучення додаткових грошових і матеріальних ресурсів. Відповідно, швидкими темпами розвиваються елементи інфраструктури товарного ринку, покликані задовольнити фінансові і матеріальні виробничі потреби.

Кредитно-фінансове регулювання мануфактурного виробництва на початках здійснюють лихварі – бізнесмени, що спеціалізувалися на наданні та забезпеченні кредитів під ведення аграрного чи промислового виробництва. Поступово в їх руках концентруються значні фінансові ресурси, а також нерухомість, які постійно знаходяться у господарському обороті, таким чином відбувається концентрація капіталу.

Ріст обсягів суспільного виробництва неминує призводити до зростання фізичної кількості і напрямків вантажопотоків і, своєю чергою, вдосконалення і модернізації транспортних засобів. У цю епоху розвивається спеціалізований морський і гужовий вантажний транспорт, проводиться активна колонізація нових країн і територій, відкриваються і вдосконалюються нові транспортні маршрути у різних частинах світу.

Еволюція системи бізнесу не завершується на етапі мануфактурного виробництва, через етапи машинного і крупносерійного індустріального, вона приходить до сучасного етапу глобального постіндустріального виробництва.

УДК 630.1

Доц. С.С. Дикий, канд. екон. наук – УкрДЛТУ

ПИТАННЯ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ЛІСОСІЧНОГО ФОНДУ

Висвітлюються питання аналітичності та оперативності обліку затрат лісозаготівельного виробництва та покращання калькуляції його продукції.

Doc. S.S. Dykyj – USUFWT

Questions rational can assist woody fund

Elucidate analytical questions and expenditures calculation drive woodiest of production and grow prettier to of his production.

Як показало дослідження, діюча на даний час у лісопідприємствах система обліку затрат, спрямована на одержання відомостей про витрати у цілому по лісозаготівельному виробництву та поквартальне калькулювання собівартості лісопродукції не забезпечує повної, достовірної та своєчасної інформації про формування собівартості і здійснення постійного контролю за їх рівнем.

Методика визначення показників собівартості на основі знеособленого та недостатньо диференційованого відображення виробничих затрат призводить до того, що затрати підприємства, які залежать і не залежать від діяльності окремих

підрозділів лісопідприємств, об'єднані разом. За даними такого обліку, неможливо визначити собівартість продукції різних підрозділів підприємства, визначити результати роботи бригади на лісосічних, лісотранспортних на нижньоскладських роботах, ефективність використання лісозаготівельного обладнання, засобів лісовозного транспорту, проаналізувати вплив факторів, які впливають на рівень собівартості продукції.

Відповідно до діючої Інструкції з планування, обліку і калькулювання собівартості продукції лісоексплуатації, обліку, як продукція лісозаготівель, підлягає тільки стовбура дерева і усі експлуатаційні затрати на засвоєння лісосічного фонду відносяться лише на її собівартість. Решта компонентів лісосічного фонду (гілки, сучки, вершки, хвоя, кора і т.п.) не обліковуються та не оцінюються.

Така практика обліку затрат і калькулювання не відповідає сучасному рівню господарювання, не сприяє виконанню важливих народногосподарських завдань, повному та раціональному засвоєнню лісосічного фонду діючих лісозаготівельних підприємств.

Оскільки заготівля всієї біомаси лісосічного фонду не планується, а ступінь її використання не аналізується, лісозаготівники для виконання плану вимушені засвоювати все нові й нові лісові площі. При цьому створюється видимість, що підприємства не несуть ніяких втрат, проте в дійсності величезні збитки в обліку не виявляються. Вони залишаються прихованими і повністю відносяться на собівартість стовбурної деревини.

При калькулюванні собівартості продукції нестовбура дерева до уваги не береться. Однак гілки, сучки, кора, хвоя, пеньки у сучасних умовах можуть ефективно використовуватися у промислових цілях. Вони мають високу споживчу вартість і, оскільки утворюються у процесі праці, повинні одержати економічно обґрунтовану вартісну оцінку. Списання видатків лісоексплуатації тільки на стовбуру деревину не відображає величини дійсних затрат на виробництво одиниці продукції. Створюється таке становище, коли збитки, пов'язані з нерациональним використанням лісосічного фонду в обліку не виявляються, а покриваються за рахунок собівартості стовбурної деревини.

Лісосічний фонд – це комплексна сировина, яка складається з цілого ряду корисних компонентів – стовбурної деревини, сучкової маси, пеньків, коренів, деревинної землі. В обліку повинні відображатися усі види продукції, а не тільки стовбура деревини.

Повний облік всього фактичного обсягу лісозаготівельної продукції дозволить визначити втрати від нерационального використання лісосічного фонду, які дійсно мають місце, та орієнтувати підприємства на необхідність комплексного його засвоєння.

Визначення собівартості усіх видів лісопродукції та втрат, пов'язаних з її нерациональним використанням, допоможе з'ясувати причини збитковості, виявляти наявні резерви та можливості значного підвищення ефективності всього лісозаготівельного виробництва.

Відповідно до діючого положення до складу продукції лісозаготівельного виробництва включається тільки стовбура дерева – ділові сортименти і дрова. Решта продукції вважається відходами. У сучасних умовах найвищу ефективність масового використання лісопродукції забезпечує глибока хіміко-механічна пере-